TUZEXOVÉ VOUCHERY – devizové odběrní poukazy Tuzex – příspěvek k jejich historii a katalogizaci
(historicko-právní studie založená především na primárních pramenech)

Petr Scholz © 2026

Historie a činnost Tuzexu je velice dobře známa a popsaná v řadě odborných článků a publikací. Jako úvod do této, nyní zkoumané problematiky, pouze krátce uvedu, že podnik zahraničního obchodu Tuzex (dále též „PZO Tuzex“ nebo jen „Tuzex“) byl založen v roce 1957 na základě vyhlášky Ministra zahraničního obchodu č. 122/1957 Ú.l., o zřízení Tuzexu, jako nástupce podniku Darex a po několik desetiletí byly jeho prostřednictvím získávány devizové prostředky pro hospodářství Československé socialistické republiky. Občanům Československa umožňoval nákup nedostatkového zahraničního a i tuzemského zboží. Platit za takovéto zboží bylo možné, na základě vyhlášky federálního ministerstva zahraničního obchodu a federálního ministerstva financí č. 8/1981 Sb., o odběrních poukazech PZO Tuzex, pouze volně směnitelnými měnami nebo zvláštními odběrními poukazy Tuzex, mezi sběrateli označované též jako „poukázky“, které byly veřejnosti známy jako „tuzexové bony“ (kurz 1 bonu ke Kčs se na černém trhu pohyboval, podle pamětníků, v různých časových obdobích od cca 1:5 až po cca 1:6,50. Kurz se také odvíjel od zdroje, tedy zda prodával „vekslák/překupník“ nebo občan, který získal devizové prostředky legálně; oficiální kurz byl 1:1), někdy označované jako tuzexové koruny, ve zkratce TKčs nebo TK, a také bylo možné v prodejnách Tuzex platit, což obecně známé není, tuzexovými vouchery vydávanými v zahraničí.

Poukazy společnosti PZO Tuzex (bony) jsou již několik desetiletí vyhledávaným artiklem sběratelů papírových platidel a zájemců o historii platebních instrumentů a dokumentů bývalé Československé socialistické republiky.

Vedle běžných tuzexových poukazů (z důvodu jejich obecného označování bude v tomto článku používáno i vžité označení „bony“) existovaly i zmíněné **zahraniční tuzexové poukazy – vouchery**, které byly vydávány při složení volně směnitelné/konvertibilní měny; ve zkoumaném případě jde o americké dolary – USD a kanadské dolary – CAD; zda existovaly i vouchery navázané na další volně směnitelné měny není doposud z dostupných materiálů prokázáno (lze se domnívat, že neexistovaly). Běžné tuzexové odběrní poukazy/bony vydával Tuzex, případně jeho jménem československé devizové banky a jiné jím zmocněné osoby proti převzetí deviz/valut (nadále bude používáno označení „devizy“ nebo „devizové prostředky“) podle tehdy platných devizových předpisů. Jednalo se tedy o zvláštní devizové poukazy. U nyní zkoumaných tuzexových voucherů byla situace s jejich vydáváním jiná, viz následující.

Právě těmto tuzexovým voucherům, jakožto dosud málo prozkoumanému platebnímu prostředku finanční historie ČSSR je věnována tato, z níže uvedených důvodů ne zcela vyčerpávající, studie.

V této studii jsou pro označení zahraničních odběrních poukazů znějících na USD a CAD používány terminy „tuzexový poukaz“ a „tuzexový voucher“ ve stejném smyslu, neboť mezi nimi není v daném kontextu věcný rozdíl, a dále jednak pro jejich odlišení od běžných tuzexových poukazů/bonů vydávaných v Československu, a také z důvodu, že jsou takto označeny na lícní straně každého zkoumaného poukazu.

Běžné tuzexové poukazy/bony, byly určeny především československým občanům pro jejich využití při nákupech v síti prodejen Tuzex. Naproti tomu tuzexové vouchery lze považovat za zvláštní skupinu platebních poukazů, určených především pro cizozemské občany nebo osoby, které disponovaly devizovými prostředky, a byly distribuovány prostřednictvím obchodních partnerů společnosti Tuzex. Tuzexové poukazy/vouchery emitované v zahraničí představovaly, tak jako jiné tuzexové poukazy/bony, potvrzení o složení devizových prostředků a opravňovaly jejich držitele k nákupu zboží

v prodejnách PZO Tuzex do výše na voucheru vyznačené hodnoty, která se odvíjela od množství složených devizových prostředků.

Podle tehdy platného právního řádu ČSSR byli devizoví tuzemci za stanovených podmínek povinni nabídnout devizové bance k odkupu určité devizové prostředky, zejména valuty a platební dokumenty znějící na cizí měnu. Tehdy platné předpisy omezovaly československým občanům vlastnictví devizových prostředků, viz např. § 15 odst. 1 písm. b) zákona č. 142/1970 Sb., o devizovém hospodářství a předpisy vydané k jeho provedení. V návaznosti na tento devizový režim mohl být, za podmínek stanovených devizovými předpisy, vydán vlastníkovi devizových prostředků proti jeho odevzdání oprávněnému místu odběrní poukaz Tuzex = tuzexový bon, který umožňoval nákup v PZO Tuzex zboží, které se na volném trhu prakticky nevyskytovalo, nebo jen ve velmi omezené míře, např. západní automobily, oblečení (jeans), ale i potraviny, stavebniny atd. apod.

Zkoumané tuzexové vouchery byly vydány v USD a CAD. Je pravděpodobné, že hlavním důvodem emise voucherů v USD a CAD byl vysoký objem remitencí zasílaných do ČSSR československými emigranty žijícími v USA a v Kanadě. Z tohoto důvodu zřejmě měl Tuzex a jím zmocněné osoby (viz níže) připravené vouchery v daných měnách určené pro jejich vydání v uvedených státech. Tyto tuzexové vouchery byly, po složení volně směnitelné měny v USA a Kanadě, distribuovány tak, jako v ČSSR bony, a byly dokladem, opravňujícím jeho držitele k odběru zboží v odpovídající nominální hodnotě a které byly při jeho předložení při nákupu v provozovnách Tuzex samozřejmě odebrány. Prodej těchto, od běžných odběrních tuzexových poukazů (tj. bonů) odlišných voucherů v zahraničí prostřednictvím přímého zastoupení nebo i prostřednictvím různých zahraničních zástupců/firem od r. 1962/1963, zmiňuje odborná publikace „Odběrní poukazy Tuzexu“, viz Merkur Revue spol. s.r.o. 2005: Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu, str. 7.

Z diskusí sběratelů a obchodníků s numismatickým/notafilistickým materiálem je zřejmé, že se tuzexových voucherů dochovalo jen velmi malé, omezené množství a v dostupných pramenech se mi doposud nepodařilo nalézt jejich systematickou katalogizaci, která zřejmě neexistuje, na rozdíl od tuzexových bonů, viz výše citovaná odborná publikace. Tuzexové vouchery pravděpodobně představují, vycházeje z dosud zjištěných exemplářů, jednu z nejméně dochovaných a zdokumentovaných skupin nejenom tuzexových, ale československých platebních instrumentů. Informace o nich, přesný právní režim, rozsah jejich emise, počet vydaných exemplářů, podrobné časové údaje jejich vydávání, kdo zadával jejich výrobu, kde byly tisknuty, zda existovaly i v jiných volně směnitelných měnách apod., nebyly doposud spolehlivě zjištěny a zdokumentovány archivními prameny.

Lze odůvodněně předpokládat, že společnosti, které jsou na všech voucherech, vystavených na USD a CAD, uvedeny jako emitenti, jednaly, na základě **§ 2 odst. 1 vyhlášky** federálního ministerstva zahraničního obchodu a federálního ministerstva financí **č. 8/1981 Sb., o odběrních poukazech PZO Tuzex**, jako „**osoby jím** (Tuzexem) **zmocněné“**.

Přehled doposud z autorovi dostupných zdrojů zjištěných voucherů Tuzex a návrh jejich možné katalogizace.

Americké dolary			
Nominál – známé exempláře + nové přidělené katalogové číslo	Číslování	Série	Popis Všechny vouchery mají v levém horním rohu vytisknuto: **TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE**
„U.S. $ 10.00“	Ano	Ne	Podtisk světlerůžovou barvou stylizované slovo Tuzex,

Nové kat. č.: S-1	14435		v horním okrajovém rámečku uprostřed červené stylizované slovo Tuzex, uprostřed voucheru vytisknuto černými konturami TUZEX VOUCHERS, přetisk razítkem COPY, variantní podpis; emitent společnost **OMNITRADE LIMITED, MONTREAL**. Tato společnost zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. V levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE. Na rubu seznam 26ti prodejen Tuzex, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na možnost převoditelnost voucheru, místo pro identifikační údaje majitele poukazu a jeho podpis.
„U.S. $ 20.00“ Možné nové kat. č.: S-2	Ano 77419	Ne	Mezi nyní zkoumanými vouchery se fyzicky nevyskytuje, jeho existence je zdokumentována v odborné publikaci, která uvádí pouze jeden tuzexový voucher, „dárkový poukaz 20 USD“. Z publikované černobílé fotografie je možno zjistit, že je na voucheru uvedena společnost **Tuzex Center, Division of Omnitrade Indistrial Co. Ltd.** Tato společnost zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex a i jako emitent. V levém horním rohu rovněž vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE. V této odborné publikaci uvedený tuzexový voucher zapadá svým designem do jedné řady mezi fyzicky zkoumané vouchery hodnoty 10 USD a 50 USD, ale má jiného emitenta, variantní podpis, odlišný číslovač a podle fotografie uvedené v odborné publikaci byl vydán na jméno, r. 1989; viz odborná publikace Merkur Revue spol. s.r.o. 2005: Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu, str. 11, obrázek č. 8. Fotografie rubové strany v odborné publikaci uveřejněna není.
„U.S. $ 50.00“ Nové kat. č.: S-3	Ano 60799	Ne	Podtisk růžovou barvou, v horním okrajovém rámečku uprostřed červené stylizované slovo Tuzex, uprostřed voucheru vytisknuto černými konturami TUZEX VOUCHERS, přetisk razítkem COPY, variantní podpis. Emitent společnost **OMNITRADE LIMITED, MONTREAL**; tato společnost zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. V levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE. Na rubu seznam 26ti prodejen Tuzex, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje a podpis majitele poukazu. Rubová strana jako u voucheru pod kat. č. S-1.
„U.S. $ 100.00“ Nové kat. č.: S-4	Ano 100178	Za číslem „A“	Podtisk vlnovky, uprostřed plochy plnými písmeny červená slova TUZEX VOUCHERS, přetisk razítkem DUPLIKAT, variantní podpis; emitent společnost **OMNITRADE LIMITED, MONTREAL**; tato společnost zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. V levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE

			CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE. Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele poukazu a jeho podpis. Na rubu informace viz níže ad DŮLEŽITÉ.
„U.S. $ 100.00“ Nové č.: S-5a.	Ano 70342	Ne	Tisk na slabším papíru, bez podtisku, v horním okrajovém rámečku uprostřed červené stylizované slovo Tuzex, uprostřed voucheru vytisknuto černými konturami TUZEX VOUCHERS, variantní podpis. Emitent společnost **Tuzex Center, Division of Omnitrade Indistrial Co. Ltd.**; která zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. V levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE. Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele poukazu a jeho podpis. Rubová strana jako u kat. č. S-4.
„U.S. $ 100.00“ Nové č.: S-5b.	Ano 70343	Ne	Tisk na slabším papíru, bez podtisku, v horním okrajovém rámečku uprostřed červené stylizované slovo Tuzex, uprostřed voucheru vytisknuto černými konturami TUZEX VOUCHERS, variantní podpis; emitent společnost **Tuzex Center, Division of Omnitrade Indistrial Co. Ltd.**; která zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. V levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE. Razítko VOID (NEPLATNÉ). Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele poukazu a jeho podpis. Rubová strana jako u kat. č. S-4.

Jak uveden v tabulce, vouchery hodnoty 10 USD a 50 USD mají na zadní straně uveden **seznam 26 prodejen Tuzex v Čechách, na Moravě a na Slovensku** (od Mariánských Lázní přes Brno, Bratislavu atd. po Michalovce). Při hlubším bádání by snad bylo možné podle výběru prodejen Tuzexu a adres uvedených na rubové straně voucheru (počet prodejen Tuzex a jejich adresy se v čase měnily) určit přibližnou dataci jeho tisku. Zatím lze pouze orientačně usuzovat, že zkoumané vouchery mohly být vytisknuty po roce 1970 a byly používány až do doby zániku PZO Tuzex, jak dokládá fotografie vystaveného tuzexového voucheru ve prospěch konkrétní osoby v odborné publikaci Merkur Revue spol. s.r.o. 2005: Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu, obrázek č. 8, str. 11. Design voucherů je s předpokládaným obdobím jejich tisku v 70. letech XX. století slučitelný.

Na zkoumaných voucherech znějících na dolary USA jsou uvedeny dva subjekty vystupující ve vztahu k PZO Tuzex: OMNITRADE LIMITED, MONTREAL a TUZEX CENTER, DIVISION OF OMNITRADE INDUSTRIAL CO. LTD. Je otázkou, proč se na voucherech znějících na americké dolary objevuje jako uvedený subjekt společnost se sídlem v Kanadě? Zde je volné pole pro případné další badatele.

Kanadské dolary			
Nominál – známé exempláře + nové přidělené katalogové číslo	Číslování	Série	Popis Všechny vouchery mají levém horním rohu vytisknuto: **TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE**
„CAN. 10.00 $“ Nové kat. č.: S-6	Ano 10879	Za číslem „C“	Tisk na světlešedém papíru, podtisk vlnovky, uprostřed vytisknuto červenými plnými písmeny TUZEX VOUCHERS, razítko DUPLICAT, podpis; v levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE, emitent společnost **OMNITRADE LIMITED**, **MONTREAL**, která zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele a jeho podpis. Na rubu informace, viz ad DŮLEŽITÉ.
„CAN. 20.00 $“ Nové kat. č.: S-7	Ano 25819	Za číslem „C“	Tisk na světlezeleném papíru, podtisk vlnovky, uprostřed vytisknuto červenými plnými písmeny TUZEX VOUCHERS, razítko DUPLICAT, podpis; v levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE, emitent společnost **OMNITRADE LIMITED**, **MONTREAL**, která zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele a jeho podpis. Rubová strana jako u kat. č. S-6.
„CAN. 50.00 $“ Nové kat. č.: S-8	Ano 55879	Za číslem „C“	Tisk na světlerůžovém papíru, podtisk vlnovky, uprostřed vytisknuto červenými plnými písmeny TUZEX VOUCHERS, přetisk DUPLICAT, podpis; v levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE, společnost **OMNITRADE LIMITED, MONTREAL**, která zřejmě jednala jako mocněný zástupce PZO Tuzex. Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele a jeho podpis. Rubová strana jako u kat. č. S-6.
„CAN. 100.00 $“ Nové kat. č.: S-9	Ano 150762	Za číslem „C“	Tisk na světlezeleném papíru, podtisk vlnovky, uprostřed vytisknuto červenými plnými písmeny TUZEX VOUCHERS, přetisk DUPLICAT, podpis; v levém horním rohu vytisknuto: TUZEX FOREIGN TRADE CORPORATION, RYTÍŘSKÁ 13, PRAGUE, emitent společnost **OMNITRADE LIMITED, MONTREAL**, která zřejmě jednala jako zmocněný zástupce PZO Tuzex. Na rubu obchodní podmínky, doba platnosti voucheru 1 rok, upozornění na jeho převoditelnost, místo pro identifikační údaje majitele a jeho podpis. Rubová strana jako u kat. č. S-6.

DŮLEŽITÉ:

Na základě zkoumaných tuzexových voucherů lze soudit, že pořadová čísla na všech fyzicky zkoumaných exemplářích USD a CAD jsou vytištěna tiskem z výšky, neboť vykazují charakteristické znaky typické pro tuto tiskařskou techniku (vyjma voucheru 20 USD, což nelze z fotografie určit).
Vouchery kat. č. S-5a. a S-5b. mají odlišný typ číslovače, ostatní vouchery, emitované v USD a i v CAD mají stejný typ číslovače. Zkoumané vouchery mají shodné rozměry, cca 189 mm x 83 mm.
Volný překlad textu informací na rubových stranách tuzexových voucherů hodnoty 100 USD a na rubových stranách všech tuzexových voucherů/poukazů znějících na 10, 20, 50, a 100 CAD:

„**A**. Přímé převody peněz - můžete poslat voucher doporučenou poštou přímo vašim přátelům a příbuzným … **B**. Při návštěvě Československa si můžete vzít voucher s sebou. Příjemce v Československu, nebo vy, jako turista, **můžete tuzexový voucher použít: a) pro přímé nákupy v prodejnách Tuzex**, které jsou rozmístěny po celém Československu. **Nepoužitý zůstatek bude vyplacen v tuzexových poukázkách /bonech/. b) Tuzexové vouchery mohou být vyměněny za kupóny /bony/ ve všech obchodech Tuzex**. **c) Tuzexové vouchery mohou být vyměněny za kupóny nebo benzínové poukazy ve všech pobočkách Státní banky československé a obchodních bankách nebo v Živnostenské bance v Praze.** Tuzexové vouchery mohou také být vyměněny za benzínové poukazy ve směnárnách na všech hraničních přechodech Československa. Poznámka: Tuzexové vouchery však nelze směnit za peníze ani je nelze použít k úhradě účtů v hotelech, restauracích atd. Tuzexový voucher je platný jeden rok.“. Následuje podpis vlastníka, místo pro převod voucheru, místo pro podpis toho na koho byl voucher převeden a místo pro identifikaci vlastníka dle úředního dokladu, který musel být identifikován předložením pasu nebo identifikačního průkazu. Pokud byl voucher převeden na jinou osobu, tak i ta musela být identifikována předložením pasu nebo identifikačního průkazu. Z uvedeného lze dovodit, že voucher nebyl zamýšlen jako anonymní poukaz, nýbrž jako převoditelný poukaz určený identifikované osobě, konkrétnímu příjemci, jehož totožnost musela být při předložení voucheru ověřena. Při takovéto identifikaci, jak složitele devizových prostředků, tak předložitele voucheru, nemusely být tyto, v zahraničí emitované tuzexové vouchery, opatřeny výraznými ochrannými prvky proti padělání. (Situace je v tomto případě obdobná jako u dispozičních příkazů Živnostenské banky k Tuzexovým účtům, u kterých musela být také osoba majitele účtu identifikována, a příkazy nenesly žádné výrazné ochranné prvky proti padělání). Praktickým důsledkem tohoto systému bylo, že osoba v zahraničí mohla věnovat, nebo zaslat, devizové prostředky konkrétnímu příjemci v Československu, který mohl následně uplatněním voucheru nakoupit za danou částku (v USD nebo CAD) úzkoprofilové zboží v síti prodejen Tuzex.

Tyto tuzexové vouchery měly několik zvláštností:
- nebyly to běžné „klasické“ bony;
- byly to v podstatě platební potvrzenky o složení určité částky v určité měně v zahraničí (tak, jako tuzexové poukázky/bony;
- byly určeny k výdeji osobám, které složily, nebo v jejichž prospěch byly složeny, devizové prostředky, nebo osobám, které získaly devizové prostředky darem nebo dědictvím z kapitalistické ciziny/ze zemí s volně směnitelnými měnami;
- prostřednictvím voucherů/poukazů bylo možné nakupovat v prodejnách PZO Tuzex zboží, které nebylo běžně dostupné na tuzemském trhu v hodnotě dle částky složených volně směnitelných měn.

Na zkoumaných tuzexových voucherech je jako emitent uveden „Tuzex Center – Division of Omnitrade Industrial Co. Ltd.“ a „Omnitrade Limited, Montreal“. Spojením obou pramenů lze dovodit, že to byly společnosti, které v Severní Americe zajišťovaly pro Tuzex dárkové služby a převody deviz do ČSSR. Společnost Tuzex Center – Division of Omnitrade Industrial Co. Ltd. fungovala

jako součást Omnitrade v USA. Odborná publikace, Merkur Revue spol. s.r.o. 2005: Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu, str. 11, uvádí, že tuzexové vouchery vydávali i některé další zahraniční zástupci Tuzexu.

Společnost Omnitrade Limited, Montreal, byla kanadským podnikem, který byl ve vlastnictví československého zahraničního podniku Transakta, který měl sídlo v Letenské ulici v Praze 1 a kromě obchodní činnosti zřizoval a spravoval majetkové účasti ČSSR v zahraničí. V daném případě spočívala jeho činnost v podpoře obchodu mezi Kanadou a ČSSR, zastupoval československé zahraničně-obchodní společnosti a poskytoval obchodní služby kanadským partnerům a další služby. Společnost Omnitrade Limited, Montreal působila jako obchodní zástupce a servisní organizace a jejím prostřednictvím byly zajišťovány finanční operace související s činností PZO Tuzex. Uvedené dokumenty zároveň vysvětlují, proč je na voucherech vystavených na kanadské dolary uvedena právě tato společnost. Omnitrade Limited, Montreal byl založen 1947 a sídlil na adrese 99 Chabanel Street West, Montreal a zřídil své kanceláře i v Torontu a ve Vancouveru. PZO Tuzex tedy využil již existující obchodní infrastrukturu československého zahraničního obchodu v Kanadě a napojil se na ni. Na všech zkoumaných exemplářích voucherů je současně se zahraničním emitentem uvedena adresa Rytířská 13, Praha, kde bylo sídlo ústředí PZO Tuzex. Tato skutečnost podporuje závěr, že uvedené zahraniční společnosti vystupovaly při zajišťování příslušných operací jako zástupci Tuzexu, resp. jako subjekty jednající na základě jeho pověření jako zmocnění zástupci, viz § 2 odst. 1 vyhlášky federálního ministerstva zahraničního obchodu a federálního ministerstva financí č. 8/1981 Sb., o odběrních poukazech Tuzex.

K výstavci voucherů, kterým je Tuzex Center, Division of Omnipol Industrial Co., Ltd. je možné uvést následující. Ministerstvo spravedlnosti USA evidovalo Tuzex Center (Division of Omnipol Industrial Co., Ltd.) jako registrovaný subjekt jednající pro československou společnost Tuzex Foreign Trade Corporation (Foreign Principal) podle zákona Foreign Agents Registration Act (tzv. zákon „FARA“, který zakotvil zákonnou povinnost zveřejnit, že subjekt vykonává činnost pro zahraniční organizaci – v tomto případě Tuzex Foreign Trade Corporation) - viz U.S. Department of Justice, Foreign Agents Registration Act Registration Statement, Registrant: Tuzex Center, Division of Omnipol Industrial Co., Ltd., Foreign Principal: Tuzex Foreign Trade Corporation. Registrace podle zákona FARA sama o sobě nezakládala oprávnění k vydávání voucherů, představuje však významný důkaz o rozsahu činností společnosti Tuzex Center jako zmocněného zástupce Tuzex Foreign Trade Corporation (podnik zahraničního obchodu Tuzex) ve Spojených státech amerických. Tuzex Center zajišťoval pro Tuzex Foreign Trade Corporation různé služby. V registrační dokumentaci je uvedeno, že Tuzex Center zajišťoval zejména zasílání dárkových balíků do Československa a související služby, např. služby spojené s převody devizových prostředků, vydáváním a zasíláním voucherů (Gift Vouchers) a související služby. Průměrný objem zprostředkovaných plateb přesahoval ročně částku 5 milionů USD. Tuzex Center sídlil nejprve na adrese 10 East 40th Street New York, později na 135 Dupont Street, Plainview, New York.

Právní základ pro vydávání tuzexových voucherů/odběrních poukazů prostřednictvím na zkoumaných voucherech uvedených zahraničních společností je zakotven v § 2 odst. 1 vyhlášky federálního ministerstva zahraničního obchodu a federálního ministerstva financí č. 8/1981 Sb., o odběrních poukazech PZO Tuzex, ve kterém bylo mimo jiné zakotveno, cituji: „**Odběrní poukazy vydává Tuzex** a jeho jménem československé devizové banky **a jiné osoby jím zmocněné** (text zvýraznil autor) za devizové prostředky, které Státní banka československá nakupuje v souladu s devizovými předpisy…“ konec citace. Citované ustanovení je významné zejména tím, že výslovně zakotvuje možnost vydávání odběrných poukazů nejen samotným Tuzexem a devizovými bankami, ale i jinými osobami Tuzexem zmocněnými. Toto ustanovení je významnou právní oporu pro závěr, že zahraniční společnosti Tuzex Center, Division of Omnitrade Indistrial Co. Ltd. a Omnitrade Limited, Montreal, mohly vystupovat jako emitenti voucherů jménem PZO Tuzex. Dále je uvedeno v § 4 odst. 1, že

odběrní poukazy platí jeden rok. Vyhláška v § 6 odst. 1 výslovně stanovila, že se její úprava vztahuje i na odběrní poukazy vydané před její účinností (retroaktivita). Vyhláška tak výslovně potvrzuje, že vedle samotného podniku Tuzex mohly odběrní poukazy vydávat i jiné subjekty Tuzexem zmocněné (jednající jeho jménem).

Podle citované vyhlášky podkladů podléhaly tuzexové vouchery právnímu režimu odběrních poukazů PZO Tuzex (bony). Ze znění tohoto právního předpisu lze dovodit hypotézu, že vouchery emitované v Severní Americe mohly být klientům, kteří složili devizové prostředky, vydávány jako alternativa za „klasické" tuzexové bony. Oba tyto platební instrumenty (vouchery a bony) splňovaly stanovenou právní definici „odběrní poukazy Tuzexu", která byla zakotvena v § 1 odst. 1 vyhlášky federálního ministerstva zahraničního obchodu a federálního ministerstva financí č. 8/1981 Sb., o odběrních poukazech PZO Tuzex.

K důvodům vydávání tuzexových voucherů lze formulovat několik pracovních hypotéz, např.:
1. jedním z možných důvodů mohlo být, že by bylo ekonomicky nevýhodné distribuovat a skladovat v USA a Kanadě blíže nespecifikované množství tuzexových poukazů/bonů vytisknutých Státní tiskárnou cenin v Praze.;
2. tuzexový voucher mohl představovat účinnější nástroj umožňující evidenci převodu devizových prostředků než klasický tuzexový bon, neboť obsahoval pořadové číslo, datum, označení emitenta a identifikaci příjemce, včetně identifikace případného obdarovaného občana ČSSR;
3. jedním z dalších možných důvodů mohla být ochrana proti zneužití; klasické tuzexové bony byly v podstatě anonymní, zatímco u voucherů byl identifikován jak složitel devizových prostředků, tak i příjemce voucheru; tento rozdíl mohl zvyšovat jejich kontrolovatelnost a omezovat prostor pro jejich neoprávněné použití nebo nelegální přeprodej;
4. praktické důvody, neboť v USA a Kanadě mohlo být pro zákazníky srozumitelnější nabídnout jim k zaslání devizových prostředků poukaz označený jako „Gift Voucher", než jim vysvětlovat systém československých tuzexových bonů;
5. jedním z možných právních důvodů mohlo být také odlišné právní prostředí USA a Kanady (tak, jako je odlišná úprava práva směnečného a práva šekového mezi Evropou a USA), v němž mohl být voucher vnímán spíše jako doklad o přijetí či složení určité částky než jako zahraniční cenina obdobná tuzexovému bonu; tuto hypotézu by však bylo možné potvrdit pouze na základě příslušných právních či archivních pramenů USA a Kanady.

Z předložených možných hypotéz však na základě dosud dostupných pramenů nelze určit, která z nich, případně které kombinace z nich, představovala/ly skutečný důvod/y zavedení tohoto systému.

Existuje řada možných dalších pracovních hypotéz, např. týkající se účetnictví, nebo organizace obchodní sítě atd., ale bez jejich doložení archivními materiály (např. interními směrnicemi Tuzexu, korespondencí mezi „ústředím" Tuzexu s jejich zmocněnými zástupci Tuzex Center a Omnitrade Limited, nelze učinit konkrétní závěr.

Do předložených hypotéz je ale nutné vzít v potaz existenci některých dalších subjektů, které měly vazby k PZO Tuzex a které sídlily v USA, jako např. společnost „TUZEX CENTER, New York, General Agents". Tato společnost zřejmě byla generálním zástupcem Tuzexu v New Yorku, byla tedy se vší pravděpodobností pověřena jednat jménem Tuzexu. Pro tuto studii je nadmíru zajímavé, že „bankovka", tedy odběrní poukaz v hodnotě 50 bonů PZO Tuzex s razítkem společnosti TUZEX CENTER, New York, General Agents, a datumovkou říjen 1982 byl dražen pod položkou 713 na letní aukci společnosti Bankovky.com s.r.o., která se konala ve dnech 28. až 30. srpna 2026. Není vyloučeno, že, vzhledem k velké územní rozloze USA a Kanady disponovaly některé zmocněné společnosti i tuzexovými bony. Zda razítko na tomto bonu potvrzuje i místo jeho vydání by bylo ale zapotřebí doložit dalším bádáním.

Problematika tuzexových voucherů dosud nebyla, podle dostupných pramenů, komplexně zpracována. Předložená studie zřejmě představuje, podle autorovi dostupných pramenů, jeden z prvních rozsáhlejších pokusů o systematický popis a katalogizaci severoamerických tuzexových voucherů na základě dochovaných exemplářů, právních předpisů a zahraničních volně přístupných pramenů. Je zde prostor pro další archivní i sběratelský výzkum. S možným objevováním dalších tuzexových voucherů mohou být informace, poznatky a vědomosti o nich postupně rozšiřovány a prohlubovány.

Na základě provedeného výzkumu lze konstatovat existenci dosud jen okrajově popsaného systému zahraničních tuzexových voucherů vydávaných prostřednictvím zmocněných zahraničních zástupců PZO Tuzex v Severní Americe znějících na USD a CAD. Tuzexové vouchery existovaly vedle známých tuzexových bonů a z hlediska jejich využití plnily obdobnou hospodářskou funkci, avšak byly přizpůsobeny potřebám zahraničních klientů a systému převodu devizových prostředků ze zahraničí, jak se tehdy říkalo „z kapitalistické ciziny“, do Československa.

Závěr

Výsledky provedeného výzkumu nasvědčují tomu, že **vedle známého systému tuzexových bonů existoval ještě druhý**, dosud prakticky nepopsaný **systém severoamerických voucherů**:

1. všeobecně známé poukazy, tedy klasické tuzexové bony tištěné Státní tiskárnou cenin a vydávané provozovnami Tuzex a bankami;

2. severoamerické poukazy, tedy tuzexové vouchery znějící na USD a CAD, vydávané prostřednictvím zmocněných obchodních zastoupení Tuzex v USA a Kanadě;

3. **z textu na zadní straně tuzexových poukazů/tuzexových voucherů je zřejmé, že měly, když ne širší, tak naprosto stejné uplatnění jako tuzexové bony;**

4. **je doložená existence tuzexových voucherů emitovaných zahraničními zástupci Tuzexu v hodnotách 10 USD, 20 USD, 50 USD a 100 USD, a existence tuzexových voucherů v hodnotách 10 CAD, 20 CAD, 50 CAD a 100 CAD.** Fotografie tuzexových voucherů emitovaných zahraničními zástupci Tuzexu v hodnotách 10 USD, 50 USD, 100 USD, a tuzexových voucherů v hodnotách 10 CAD, 20 CAD, 50 CAD a 100 CAD jsou přiloženy. Existenci poukazu hodnoty 20 USD dokládá odborná publikace Merkur Revue spol. s.r.o. 2005: Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu, obrázek č. 8, str. 11.

Otázkou je, vzhledem k doložené existenci odběrního poukazu 50 bonů s razítkem TUZEX CENTER, New York, General Agents, proč Tuzex nezavedl jednotný systém pro všechny země, včetně Severní Ameriky a proč byly provozovány dva paralelní systémy. Cíl byl jediný – oba systémy představovaly jeden z nástrojů institucionálně organizovaných metod získávání pro Československou socialistickou republiku konvertibilních měn jejich výměnou za tuzexové poukazy, které umožňovaly nákup na volném trhu nedostatkového zboží v prodejnách Tuzexu.

Tuzexové vouchery jsou vzácnější než běžné tuzexové bony a darexové poukázky, mezi sběrateli se vyskytují jen zřídka. Předložené poznatky uvedené v této studii naznačují, že nedostatek tohoto sběratelského materiálu je zřejmě důvodem, proč doposud věnovala dosavadní dostupná literatura severoamerickým tuzexovým voucherům jen okrajovou pozornost.

Závěry této **studie**, která **prokázala, že vedle známého systému tuzexových bonů existoval ještě druhý, dosud jen okrajově popsaný systém severoamerických tuzexových voucherů**, nejsou založeny na jediném prameni, ale na vzájemně se potvrzujících archivních, právních a hmotných

pramenech. U hmotných pramenů nejde o jediný dochovaný exemplář, ale o soubor voucherů různých nominálních hodnot a měn se shodnými identifikačními znaky.

Obrazová část studie

Katalogové číslo S-1

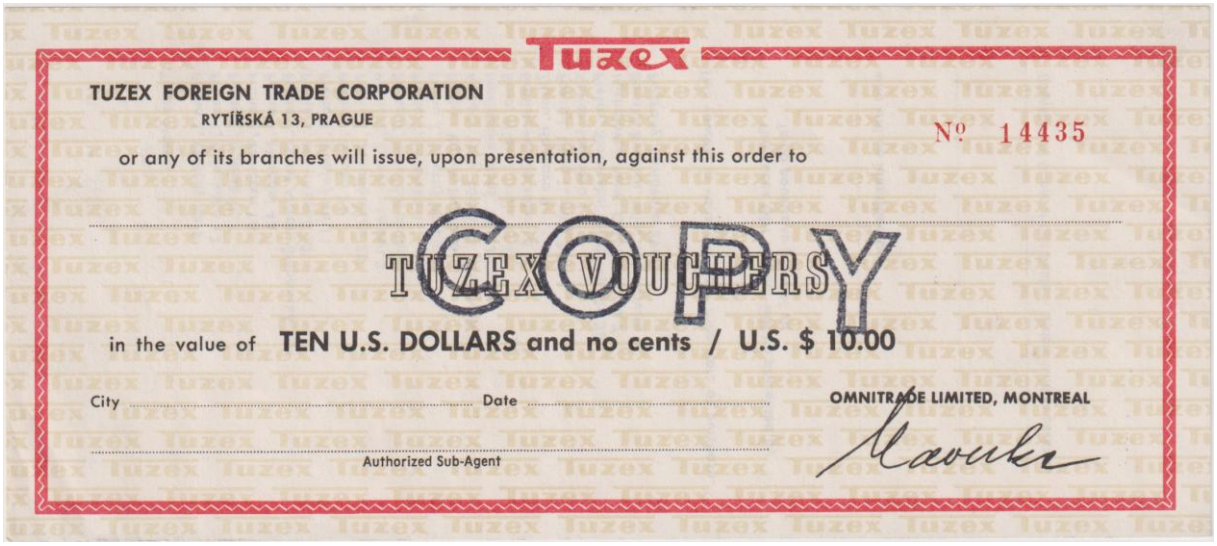

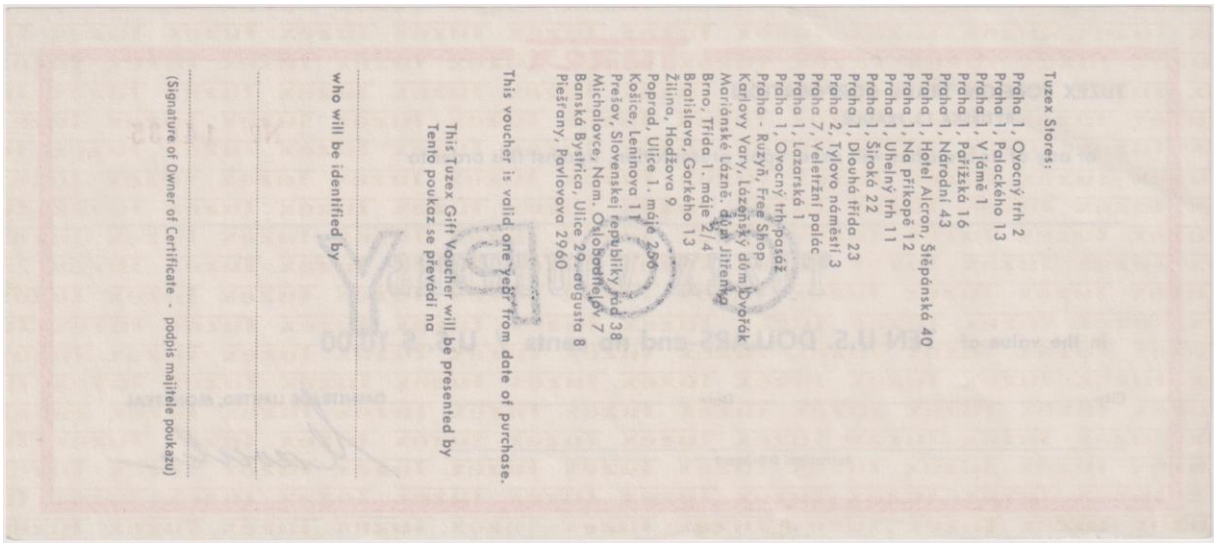

Možné katalogové číslo S-2: Voucher hodnoty 20 USD nebyl autorem fyzicky zkoumán, je uveden v odborné publikaci Merkur Revue spol. s.r.o. 2005: Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu, str. 11, obrázek č. 8 - pro účely této práce je mu přiděleno katalogové číslo: S-2

Katalogové číslo S-3

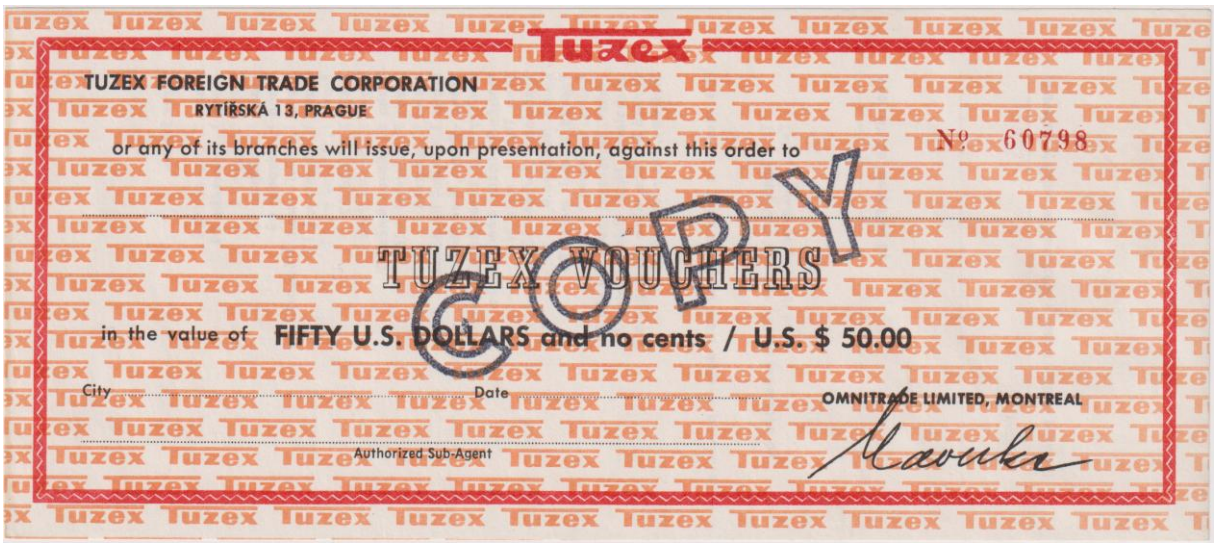

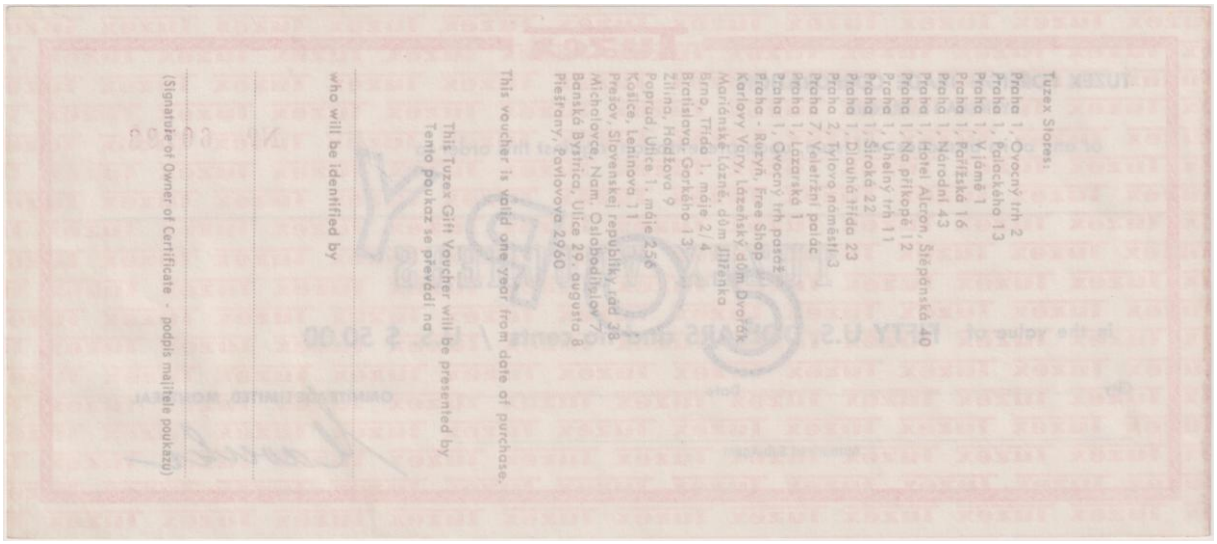

Katalogové číslo S-4

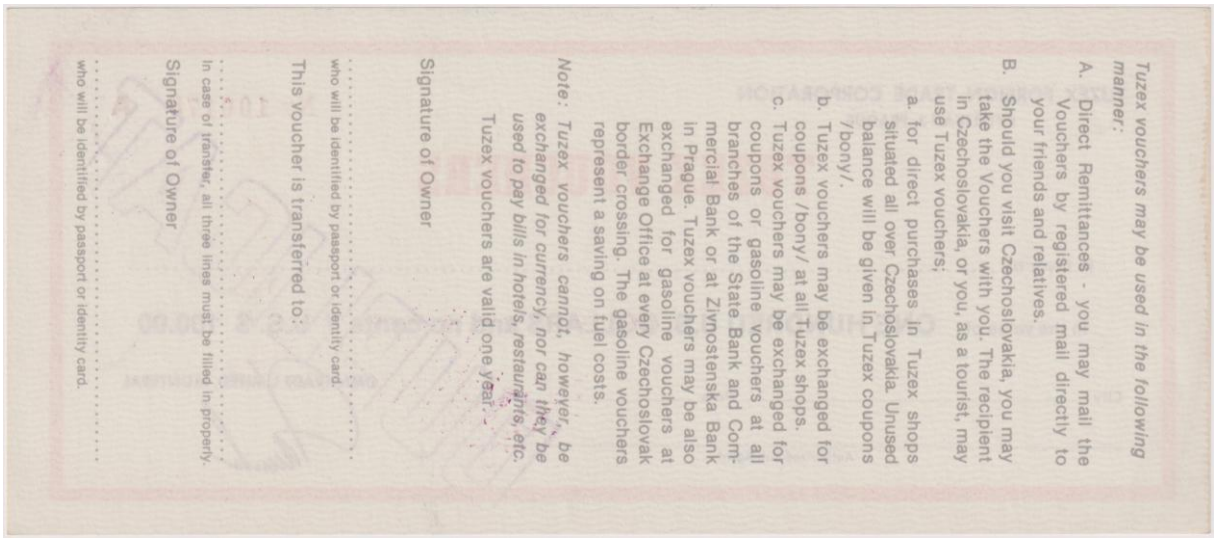

Katalogové číslo S-5a.

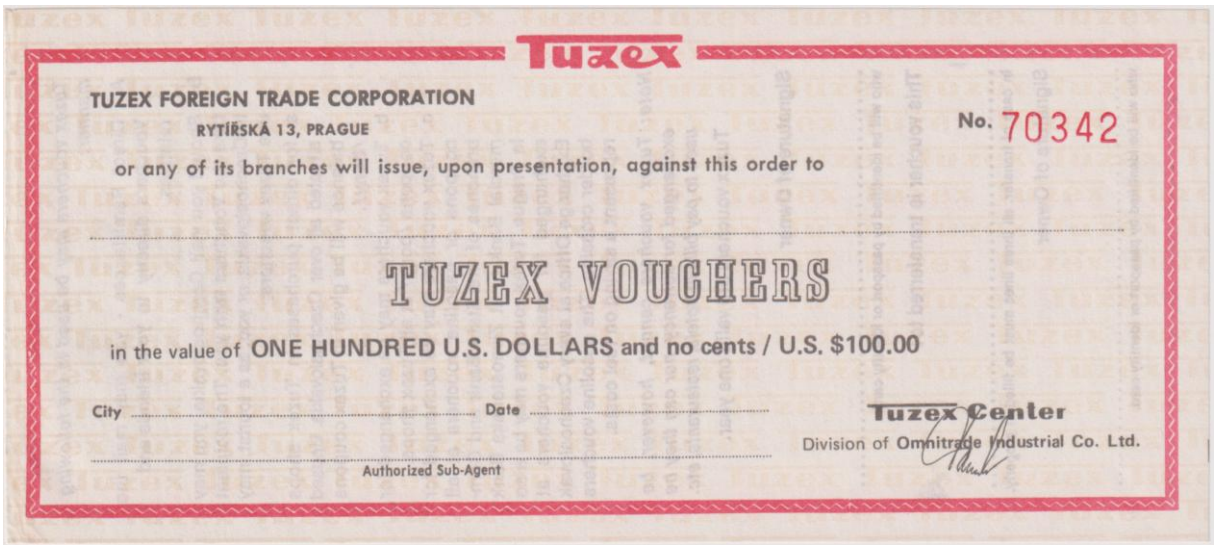

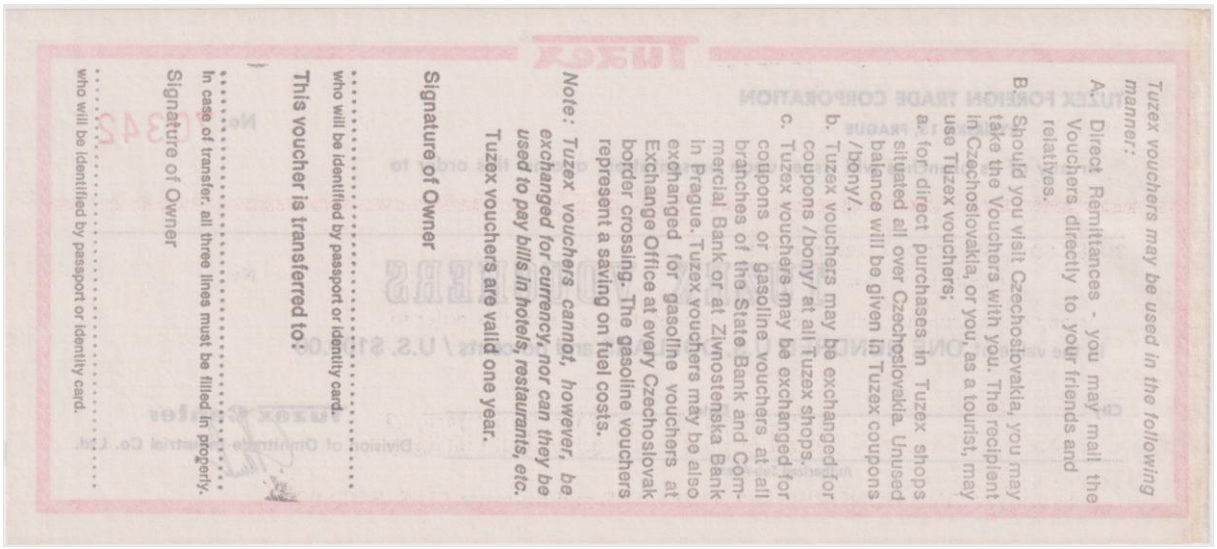

Katalogové číslo S-5b.

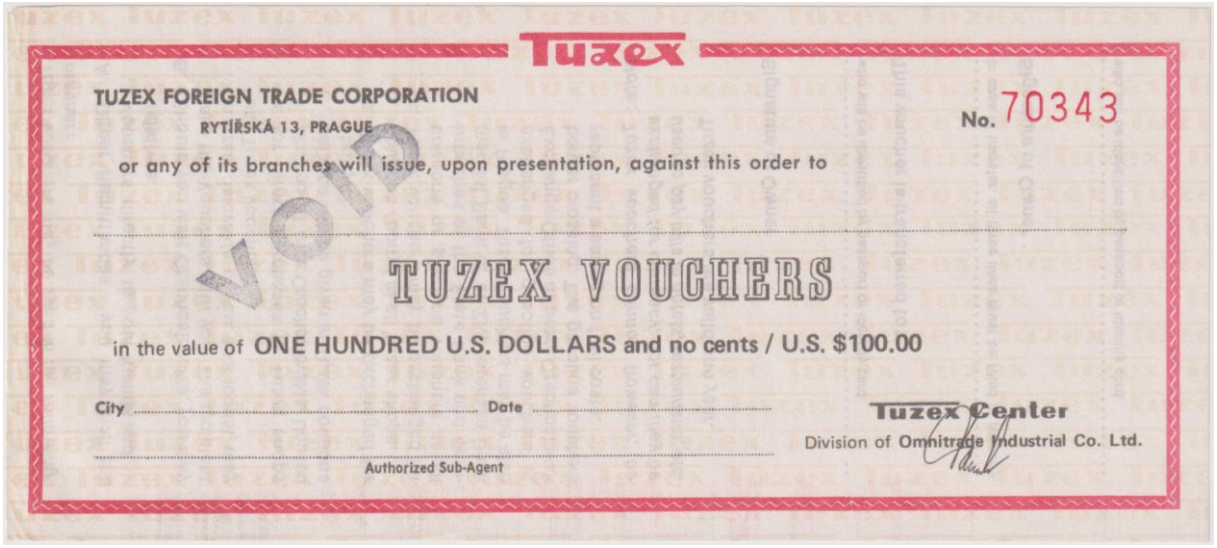

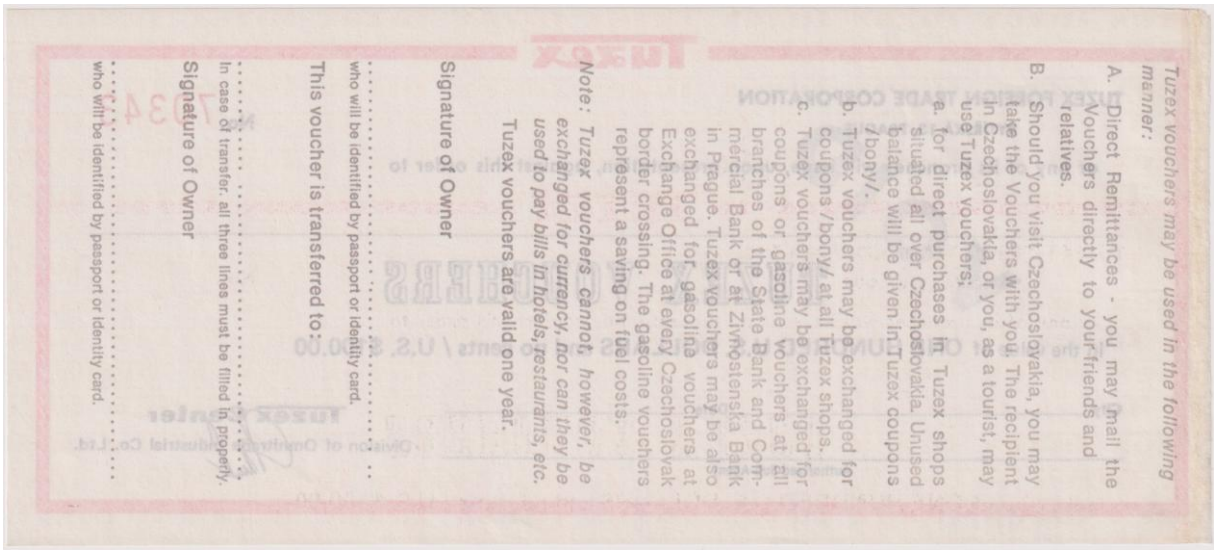

Katalogové číslo S-6

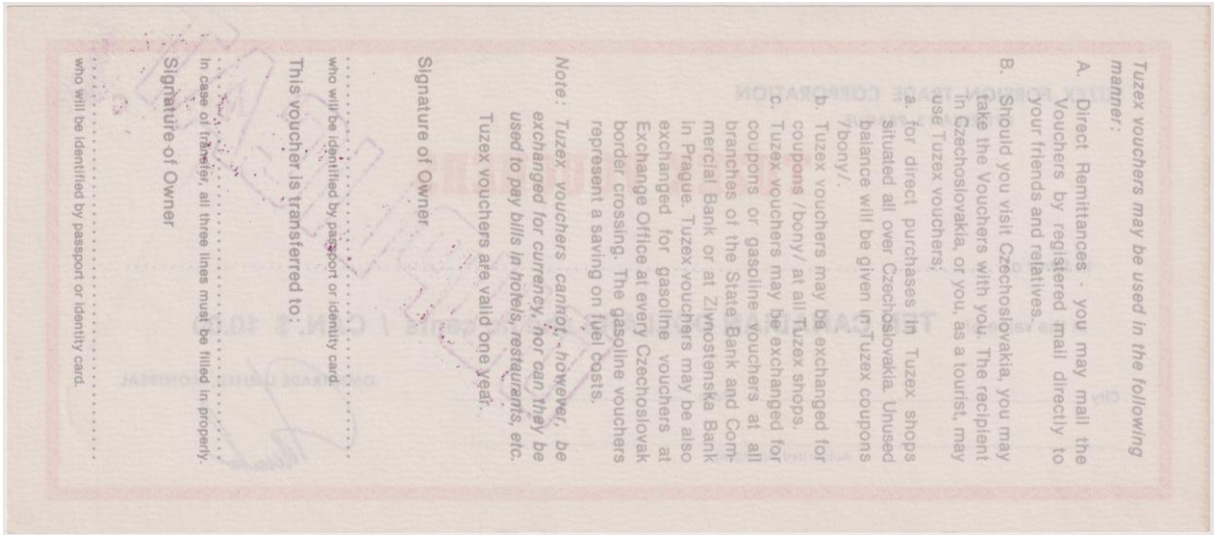

Katalogové číslo S-7

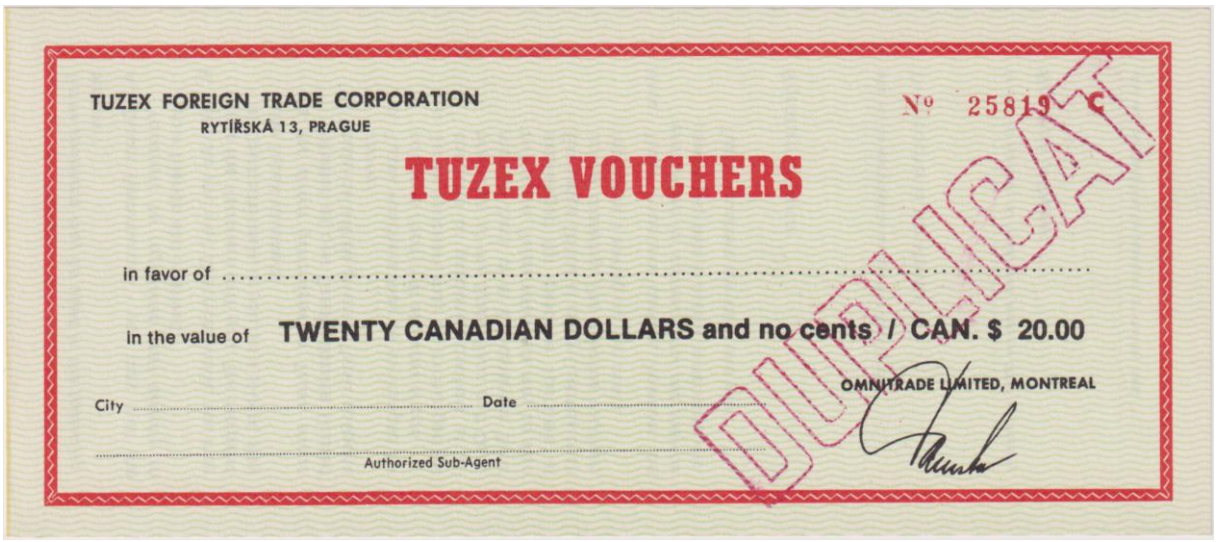

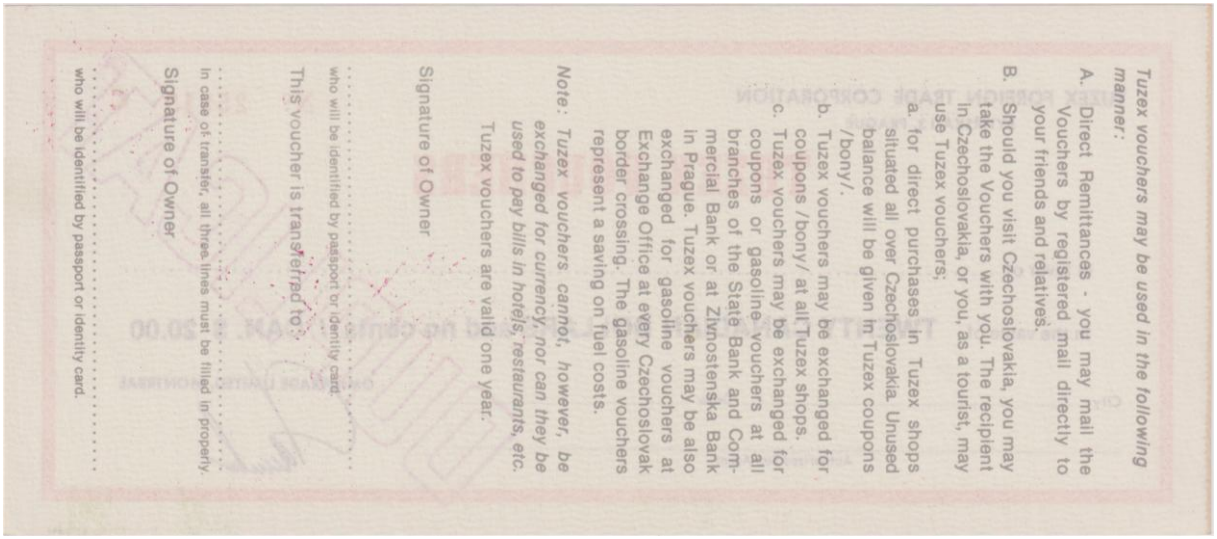

Katalogové číslo S-8

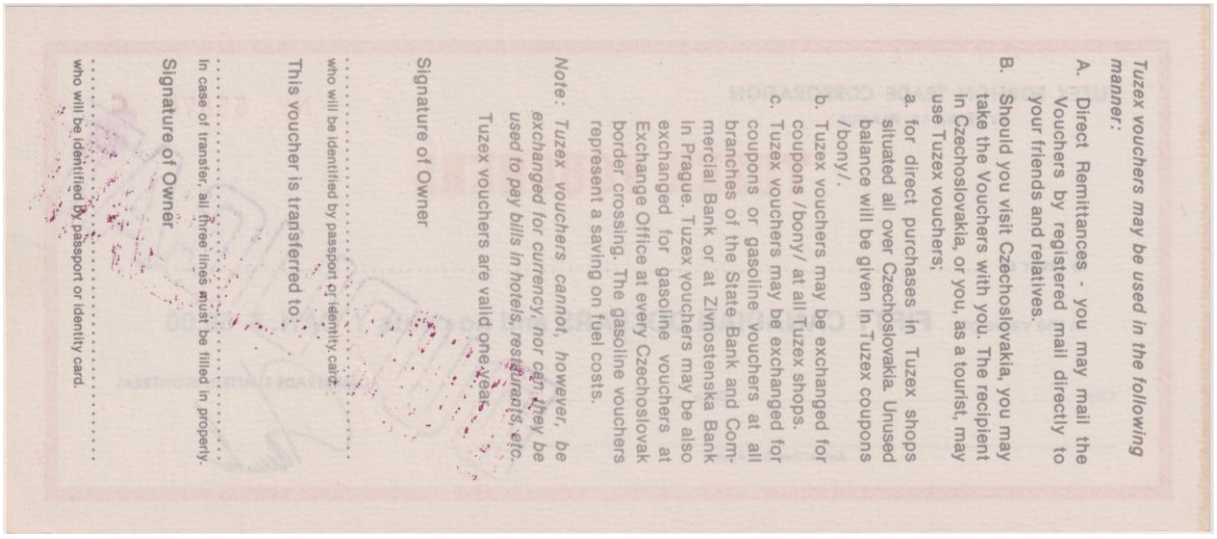

Tuzex vouchers may be used in the following manner:

A. Direct Remittances - you may mail the Vouchers by registered mail directly to your friends and relatives.

B. Should you visit Czechoslovakia, you may take the Vouchers with you. The recipient in Czechoslovakia, or you, as a tourist, may use Tuzex vouchers;

a. for direct purchases in Tuzex shops situated all over Czechoslovakia. Unused balance will be given in Tuzex coupons /bony/.

b. Tuzex vouchers may be exchanged for coupons /bony/ at all Tuzex shops.

c. Tuzex vouchers may be exchanged for coupons or gasoline vouchers at all branches of the State Bank and Commercial Bank or at Zivnostenska Bank in Prague. Tuzex vouchers may be also exchanged for gasoline vouchers at Exchange Office at every Czechoslovak border crossing. The gasoline vouchers represent a saving on fuel costs.

Note: Tuzex vouchers cannot, however, be exchanged for currency, nor can they be used to pay bills in hotels, restaurants, etc.

Tuzex vouchers are valid one year.

Signature of Owner

.....

who will be identified by passport or identity card.

This voucher is transferred to:

.....

who will be identified by passport or identity card.

In case of transfer, all three lines must be filled in properly.

Signature of Owner

.....

who will be identified by passport or identity card.

Katalogové číslo S-9

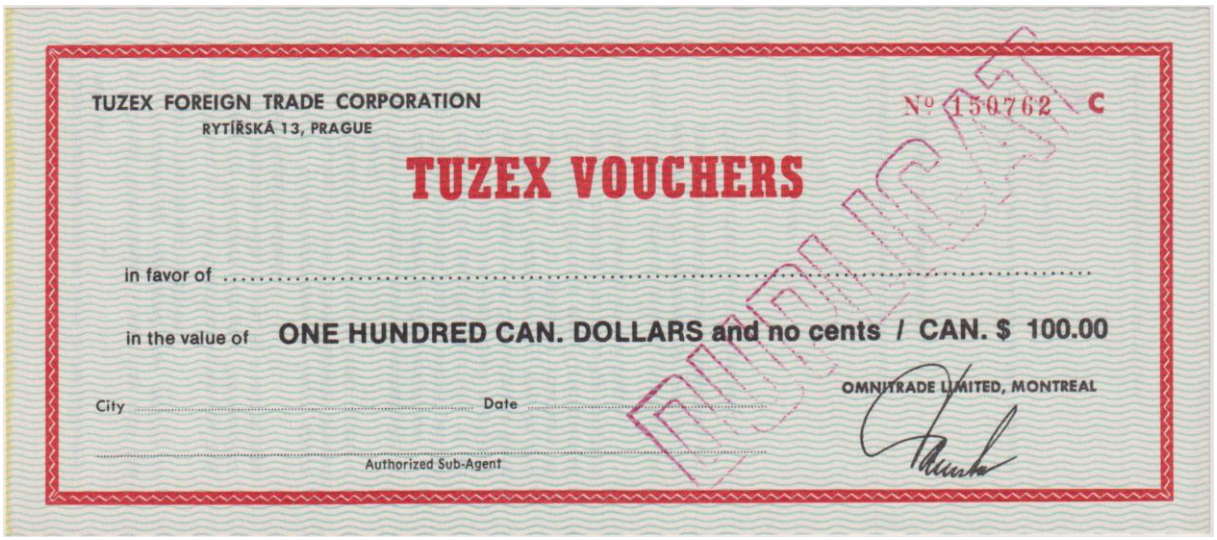

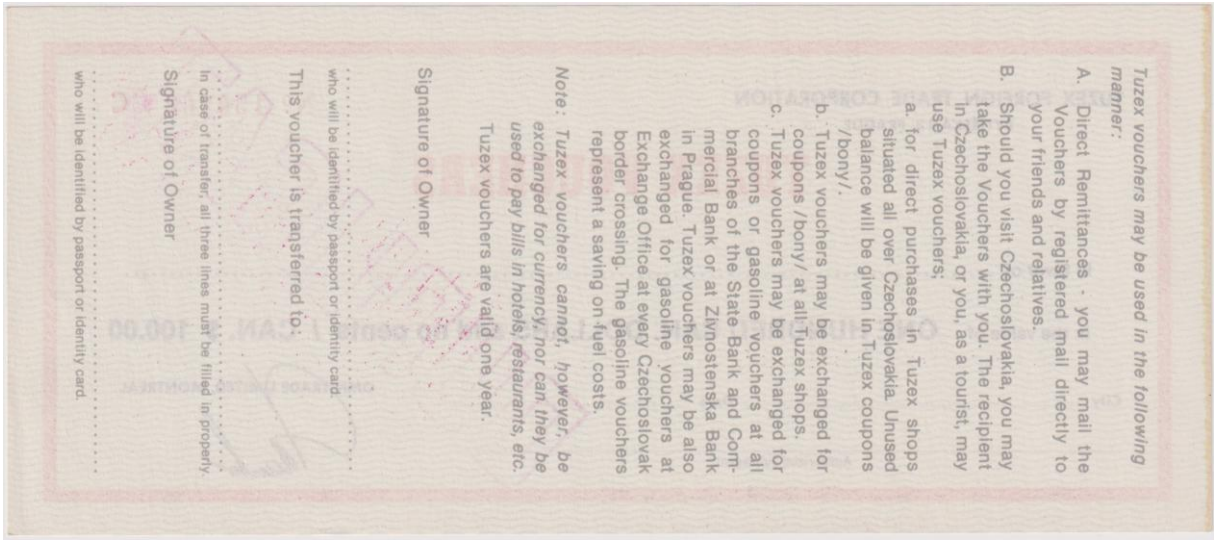

Zdroje:
Zkoumané tuzexové vouchery/poukazy
Vyhláška federálního ministerstva zahraničního obchodu a federálního ministerstva financí č. 8/1981 Sb., o odběrních poukazech PZO Tuzex
Zákon č. 142/1970 Sb., o devizovém hospodářství
Merkur Revue spol. s.r.o. 2005 - Zbyšek Šustek, Vít Karasiewicz, Martin Klim: Odběrní poukazy Tuzexu
Volně přístupné zdroje na internetu
Federální zákon Spojených států amerických Foreign Agens Registration Act (FARA), přijatý Kongresem USA dne 8. června 1938
Autor děkuje sběratelům, kteří poskytli své sbírky k možnosti badatelského výzkumu